

Barbara Grabowska

MIŁOŚĆ I MAŁŻEŃSTWO W INDIACH

Z dziejów literatury indyjskiej

Wydawnictwo Dialog (c) Copyright edycja elektroniczna

DIALOG

Barbara Grabowska

MIŁOŚĆ I MAŁŻEŃSTWO W INDIACH

Z dziejów literatury indyjskiej

Wydawnictwo Dialog(e) Copyright edycja elektroniczna
Wydawnictwo Akademickie DIALOG
Warszawa 2014

Spis treści

Karta redakcyjna

Dedykacja

Wstęp

Podziękowania

1. Kama, czyli miłość

- 1.1. Znaczenie terminu kāma
- 1.2. Traktaty na temat dharmy i arthy
- 1.3. Kamasutra

2. Urwaśi i Pururawas, pierwsza para kochanków

- 2.1. Apsarasy i ich pochodzenie
- 2.2. Apsarasy jako kusicielki
- 2.3. Dzieje Urwaśi
 - 2.3.1. Urwaśi w hymnach dialogowych Rygwedy
 - 2.3.2. Urwaśi w Śatapathabrahmanie i puranach
 - 2.3.3. Urwaśi w dramacie Kalidasy
 - 2.3.4. Urwaśi w zbiorze Ocean rzek opowieści
 - 2.3.5. Urwaśi i narodziny Ryszjaśryngi
 - 2.3.6. Urwaśi i Ardżuna
 - 2.3.7. Urwaśi w poezji Madhusudana Datty
 - 2.3.8. Oda do Urwaśi Tagore'a
- 2.4. Urwaśi w Polsce

3. Skandale w świecie bogów

- 3.1. Uwiedzenie Ahalji
- 3.2. Indra i Rući
- 3.3. Śaci i Nahusza
- 3.4. Porwanie Tary
- 3.5. Porwanie Bhadry przez Warunę
- 3.6. Uwiedzenie Wryndy przez Wisznu
- 3.7. Zdrady Śiwy
- 3.8. Seksualność kobiet
- 3.9. Kary dla niewiernych żon

4. Małżeństwa kszatrijów

- 4.1. Dzieje dynastii księżycowej (od króla Śantanu)
- 4.2. Rodzaje małżeństw
- 4.3. Poliandria. Małżeństwo Draupadi
- 4.4. Małżeństwo przez porwanie

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

- 4.4.1. Porwanie Amby, Ambiki i Ambaliki ze swajamwary
- 4.4.2. Porwanie Subhadry
- 4.4.3. Porwanie Rukmini ze swajamwary
- 4.4.4. Porwanie Lakszmany ze swajamwary
- 4.5. Małżeństwo na sposób gandharwów
 - 4.5.1. Śakuntala i Duszjanta
- 4.6. Małżeństwo na sposób gandharwów z nie-Aryjką
 - 4.6.1. Bhima i Hidimba
 - 4.6.2. Ardżuna i Ulupi
- 4.7. Swajamwara
 - 4.7.1. Swajamwara Bhanumati
- 4.8. Małżeństwo na sposób demiurgów
 - 4.8.1. Ardżuna i Ćitrangada
- 4.9. Małżeństwo z córką wuja
- 4.10. Wnioski
- 4.11. Aneks. Dzieje Ćitry według Tagore'a

5. Idealna żona (pativrata)

- 5.1. Zalecenia dla idealnej żony
 - 5.1.1. Manusmryti
 - 5.1.2. Kamasutra
 - 5.1.3. Pouczenie Draupadi
 - 5.1.4. Rozmowa Umy i Śiwy
 - 5.1.5. Nauka braminki i inne rady
- 5.2. Cnoty idealnej żony
- 5.3. Idealne żony
 - 5.3.1. Sawitri
 - 5.3.2. Damajanti
 - 5.3.3. Lopamudra
 - 5.3.4. Arundhati
 - 5.3.5. Gandhari
- 5.4. Ideał a rzeczywistość

6. Kłopoty z Sita

- 6.1. Dyskurs o Sicie
- 6.2. Sita jako idealna żona
- 6.3. Sita jako prowokatorka
- 6.4. Sita, bogini płodności
- 6.5. Sita Najwyższą Boginią
- 6.6. Bogini czy śmiertelniczka
- 6.7. Poprzednie wcielenie Sity
- 6.8. Sita w źródłach bengalskich
- 6.9. Rama i Śurpanakha
- 6.10. Kobiecte wersje Ramajany

7. Żony Kryszny

- 7.1. Żony Kryszny według Wisznupurany
- 7.2. Małżeństwo z Rukmini

- 7.2.1. Relacja Wisznupurany
- 7.2.2. Relacja Hariwańsi
- 7.2.3. Relacja Bhagawatapurany
- 7.2.4. Wersje twórców bengalskich
- 7.3. Małżeństwo z Dźambawati i Satjabhamą
- 7.4. Pokonanie demona Naraki
- 7.5. Żony Kyszny według Bhagawatapurany
 - 7.5.1. Małżeństwo z Kalindi, Mitrawindą, Satją, Lakszmaną i Bhradą
- 7.6. Los żon po śmierci Kyszny
- 7.7. Pasterki jako żony w dramacie Rupy Goswamina
- 7.8. Poligamia Kyszny w studium Bankimchandry
- 7.9. Satjabhama w trylogii Nabinchandry Sena
- 7.10. Wnioski

8. Kyszna i pasterki

- 8.1. Kyszna dziecko i pasterki
- 8.2. Uroda Kyszny
- 8.3. Zabranie ubrań pasterkom
- 8.4. Taniec Kyszny z pasterkami (rāsālīlā)
- 8.5. Taniec Kyszny w literaturze Bengalu
- 8.6. Lament porzuconych pasterek

9. Kyszna i Radha

- 9.1. Najwcześniejsze dzieje Radhy
- 9.2. Postać Radhy w puranach
- 9.3. Radha w średniowiecznej literaturze Bengalu
 - 9.3.1. Pieśń o Kysznie Pasterzu
 - 9.3.2. Widjapati
 - 9.3.3. Ćandidas
 - 9.3.4. Baru Ćandidas
 - 9.3.5. Radha w liryce wisznuickiej
 - 9.3.6. Radha w twórczości Sanatany Goswamina
 - 9.3.7. Radha w dramatach Rupy Goswamina
- 9.4. Wnioski

10. Takiej miłości nigdy nie widziałem...

- 10.1. Charakterystyka liryki wisznuickiej Bengalu
- 10.2. Wątek miłosny
 - 10.2.1. Dorastanie bohaterki
 - 10.2.2. Budzenie się miłości
 - 10.2.3. Rady pośredniczki i pouczenia przyjaciółki
 - 10.2.4. Schadzka
 - 10.2.5. Osiem typów bohaterek
 - 10.2.6. Gniewne dąsy
 - 10.2.7. Wiosenne igraszki
 - 10.2.8. Miłosne rozmowy
 - 10.2.9. Skargi na miłość
 - 10.2.10. Tęsknota

10.2.11. Spotkania w marzeniu i we śnie

10.3. Niezwykła miłość

11. Symbolika języka miłości

11.1. Czym jest miłość?

11.1.1. Miłość jako ogień

11.1.2. Miłość chorobą

11.1.1. Miłość jako ogień

11.1.2. Miłość chorobą

11.2. Kobieta jako groźny wojownik

11.3. Polowanie na gazelę

11.4. Sklep z urodą

11.5. Podatek od urody

11.6. Kradzież miłości

11.7. Trzmiel i kwiat

11.8. Tęsknota

11.9. Kobieta boginią

11.10. Wnioski

12. Dzielne heroiny

12.1. Behula

12.2. Khullana

12.3. Rańdzawati

12.4. Wnioski

13. Być kobietą w średniowiecznym Bengalu

13.1. Rodzina

13.2. Narodziny córki i jej małżeństwo

13.3. Druga żona

13.4. Czary miłosne

13.5. Noc poślubna

13.6. Rozkosze łoża Widji i Sundara

13.7. Kłopoty Randzawati

13.8. Wnioski

14. Być matką w średniowiecznym Bengalu

14.1. Okres płodny kobiety

14.1.1. Opowieść o Uttance

14.1.2. Śarmisztha i Jajati

14.2. Brak potomka

14.3. Zapłodnienie i obdarzenie duszą

14.4. Cięża

14.5. Ulubiona potrawa

14.6. Poród

14.7. Pierwsze czynności wokół noworodka

14.8. Sakramenty dzieciństwa

14.9. Początek nauki

14.10. Zagrożenia w dzieciństwie

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

14.11. Dziecięce zabawy i psoty

14.12. Wnioski

15. Spotkanie z boginią i kurtyzaną w średniowiecznej poezji Bengalu

15.1. Spotkanie Lausena z Durgą

15.2. Spotkanie Kalketu i Phullary z Ćandi

15.3. Spotkanie rybaków z Manasą

15.4. Spotkanie Dhanapatiego z Ćandi

15.5. Spotkanie Ćandy z Manasą

15.6. Spotkanie Ardżuny z nimfą Urwaśi

15.7. Spotkanie Lausena z niewierną żoną

15.8. Spotkanie Lausena z kurtyzaną

15.9. Wnioski

16. Elementy epickie w poematach bengalskich, czyli podsumowanie

16.1. Upodobnienie do puran, mit kreacyjny

16.2. Dzieje bogów i bogiń

16.3. Włączenie postaci epickich do akcji

16.4. Wzory do naśladowania – idealna żona

16.4.1. Dzieje Wedawati

16.4.2. Dzieje Sawitri

16.4.3. Patiwrata

16.5. Ostrzeżenie. Ukarani rozpustnicy

16.6. Los Sity

16.7. Zła opinia o kobietach

16.8. Ukaranie grzesznych żon

16.9. Tolerancja dla grzechów

16.10. Wnioski

Aneks 1. Listy heroin do ukochanych według Madhusudana Datty

Aneks 2. Galeria postaci

Bibliografia

Wykaz skrótów

Przypisy

Informacje o wydawnictwie

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Redakcja: ALDONA MIKUSIŃSKA

Projekt okładki: BARBARA ĆWIK

Na okładce miniatura *Śiwa i Parwati z rodziną* ze zbiorów British Museum

Skład i łamanie: „ROCH” WOJCIECH OCHOCKI

Copyright © by Barbara Grabowska & Wydawnictwo Akademickie DIALOG, 2014

ISBN e-pub 978-83-63778-90-3

ISBN mobi 978-83-63778-91-0

Wydawnictwo Akademickie DIALOG

00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks (+48 22) 620 87 03

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

WWW: www.wydawnictwodialog.pl

Konwersja: [eLitera s.c.](http://eLitera.s.c.)

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Wstęp

Rozkwitająca bujnie od XV w. literatura bengalska, składająca się z trzech nurtów (adaptacje eposów i puran, poematy narracyjne o ludowych bóstwach i liryka wisznuicka), ma kilka cech charakterystycznych. Włączyła przede wszystkim do kultury literackiej różne grupy społeczne, z których każda wytworzyła własne mity, wątki, obrazy i wartości, akceptując tym samym wiele ludowych, plemiennych elementów. Nie traciła jednak związku z tradycją i sanskryckim kanonem literackim. Twórcy świadomie czerpali ze wzorów klasycznych. Ich dzieła nie odeszły daleko od światopoglądu, który stworzyła literatura epicka i puraniczna. Oprócz wątków ludowych wzory, tematy i bohaterów czerpano z *Mahabharaty*, *Ramajany* i puran, przede wszystkim z *Bhagawatapurany*, opiewającej dzieje Krysny. Te teksty były podstawą tradycji, zmitologizowanej historii i kompendium wszelkiej wiedzy.

W Bengalu powstały liczne tłumaczenia i przeróbki całości eposów, poszczególnych ksiąg oraz wątków, wprowadzające do dzieł Walmikiego i Wjasy innowacje, odmienne interpretacje lub całkiem nowy materiał. Pierwsze i najbardziej popularne tłumaczenie *Ramajany* ułożył Kryttiwas już na początku XV wieku. Najbardziej znana i wydawana do dziś wersja *Mahabharaty* Kaśirama Dasa pochodzi z XVII wieku. Obie epopeje ceniono na dworach władców muzułmańskich. Pierwsza bengalska wersja *Mahabharaty* powstała w Ćattagramie na życzenie Paragala Khaba (1512–1519), wodza Husajna szacha. Z poematów narracyjnych dowiadujemy się, że na dworach dostojników bengalskich recytowano *Mahabharatę* i *Bhagawatapurane*.

Bohaterowie obu epopei, dobrze znani i popularni, stale obecni w świadomości Bengalczyków, pojawiają się nie tylko na stronach tłumaczeń i bengalskich poematów narracyjnych, lecz także w literaturze XIX i XX wieku. Wątki epickie i puraniczne często ulegają zmianie i zreinterpretowaniu, ale wciąż są żywe i służą jako punkt odniesienia. Trudno przecenić znaczenie wpływu obu epopei na światopogląd Bengalczyków.

Obie epopeje opiewają wprawdzie bohaterskie wojenne czyny rycerzy, ale są także światem pełnym kobiet, w którym odgrywają one dużą rolę – w *Mahabharacie* wojna wybucha przede wszystkim z powodu zhańbienia bohaterki, w *Ramajanie* – z powodu jej porwania. W opowieści ramowe epopei włączono wiele wątków, których bohaterkami są boginie, niebianki i śmiertelniczki. Teksty sławiąc oddanie wiernych żon, ganiąc zdrady niewiernych i opowiadając o gorącej miłości, informują o ich pozycji w społeczeństwie, małżeństwie, życiu rodzinnym, obowiązkach, uczuciach, marzeniach i rozczarowaniach.

Choć w epopejach odnajdujemy opowieści poświęcone przygodom miłosnym bogów i ludzi, to dominuje w nich obraz kobiety jako żony. W pewnym uproszczeniu można stwierdzić, że literatura indyjska wytworzyła dwa wizerunki kobiet: idealnej żony i idealnej kochanki. Obraz patiwraty, wiernej i oddanej żony, zawiera *Mahabharata*. To miano zyskały niektóre jej bohaterki: Sawitri, Damajanti, Draupadi, Gandhari. Również Sita, bohaterka drugiej epopei,

Ramajany, reprezentuje zalety patiwraty, przypisane kobiecie przez patriarchalne społeczeństwo. Dziś jej postać budzi gwałtowne emocje w dyskursie feministycznym.

Kochanki nie sławi takie bogactwo tekstów, choć spotykamy się z nią już w *Rygwedzie* w hymnie dialogowym Pururawasa i Urwaśi. Tych dwoje to pierwsza para zakochanych, miłość łączy tu na jakiś czas śmiertelnika i nimfę niebiańską. Urwaśi budziła natchnienie u poetów przez ponad trzy tysiące lat. Poświęcił jej przepiękną odę także Rabindranath Tagore.

Domeną kochanki jest miłosna poezja sanskrycka. Teoretycy w swych traktatach wypracowali szczegółowy sposób opisu jej urody, przeżyć i emocji w połączeniu i rozłącze. Sławili ją tak wybitni poeci jak Hala, Amaru czy Bhartryhari.

Stopniowo wcieleniem kochanki stała się Radha, wybrana pasterka Krysny. Dzięki niej Krysna z herosa pokonującego demony zamienił się w boskiego kochanka. Radha na długie wieki zdominowała miłosną poezję Bengalu. Najwspanialszym poematem opisującym jej miłość jest *Gitagowinda* Dżajadewy. Literatura bengalska, przejmując wątek i środki wyrazu z tradycji klasycznej, stworzyła jedyny w swoim rodzaju zbiór pieśni sławiących miłość kochanków, lirykę wisznuicką.

Żywe w świadomości Bengalczyków losy bogów i bohaterów opiewanych w epejach służą jako argumenty, przykłady do naśladowania czy jako ostrzeżenie. Gdy bogini Ćandi w postaci pięknej kobiety przybywa do domu myśliwego Kalketu, ten ostrzega ją: „Przypomnij sobie, jaki los spotkał Sitę”, a jego żona Phullara wygłasza jako pouczenie opowieść o wiernej i oddanej żonie Wedawag. Często okazuje się, że w imitowanej rzeczywistości literatura zupełnie inaczej traktuje określoną postać czy wątek niż był on przedstawiony w oryginale. Judhiszthira chwali Draupadi jako idealną, nieskazitelną żonę, dla Bengalczyków jest ona jednak tą, która poślubiła pięciu mężów, czyli kobietą rozpustną, a Kunti oraz Madri, żonom króla Pandu, Bengalczycy wciąż wypominają, że miały synów z kochankami.

W poematach narracyjnych, stanowiących unikalny wkład Bengalu, świat bohaterów epepei i puran łączy się z wyobrażonym światem mangali. Kupiec Ćanda spotyka się z Wibhiszaną, władcą Lanki po Rawanie, zabitym przez Ramę. Wąż Kalija, pokonany przez Krysnę, jest tym samym wężem, który ukąsił Lakhindara, bohatera *Manasamangali*, Hanumant, małpi bohater z *Ramajany*, ratuje z niebezpieczeństw Lausena, wyznawcę boga Dharmathakura, kupiec Dhanapati jeździ po klatkę dla ptaków, które uciekły z opanowanego przez zły wpływ planety Saturn królestwa Śriwatsy, władcy znanego z *Mahabharaty* itp.

Ciekawa jest także kwestia elementów tradycji mitologicznej eposów przejętych przez średniowieczną literaturę bengalską. Zaskakujące, że nie cnotliwa posłuszna Sita jest wzorem idealnej żony dla Bengalczyków, lecz Sawitri z *Mahaharaty* i mało znana Wedawati. Sawitri w dużym stopniu przypomina Behula – bohaterka poematów sławiących węzową boginię Manasę. Idealne żony bengalskie przejmują cnoty patiwraty, ale mają też własne dodatkowe zalety.

Praca niniejsza omawia niektóre zagadnienia związane z małżeństwem i z miłością, ukazując kobietę w roli żony, matki i kochanki na podstawie materiału epickiego bądź bengalskiego, bądź

też obu literatur. Poematy narracyjne są podobnie jak epeje bogatą skarbnicą informacji o życiu kobiety.

Interesujące są poza tym argumenty bohaterów, uzasadniające ich postępowanie, czerpane z epei i puran, które ujawniają normy i relacje panujące między kobietami i mężczyznami oraz świat wartości średniowiecznego Bengalu.

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

1. Kama, czyli miłość

1.1. Znaczenie terminu *kāma*

Miłość (*kāma*), według poglądów hindusów, jest jednym z czterech podstawowych celów życia człowieka (*puruṣārtha*) obok dharma, arthy i mokrzy (*dharma, artha, mokṣa*), czyli szeroko pojętej cnoty, bogactwa i wyzwolenia. Każdy cel jest ważny i istotny, nie można zaniedbywać żadnego z nich, należy dążyć do zachowania między nimi harmonii.

Kāma w sanskrycie znaczy pragnienie, pasja, miłość, pożądanie, żądza (Monier 1956: 271). Termin ten ma wyjątkowo długą tradycję w literaturze indyjskiej. Pojawia się już w najstarszym zabytku, *Rygwedzie* (*R̥gveda*), w jednym z najbardziej znanych hymnów, *Hymnie o prapoczątku wszechrzeczy* (RV X.129):

Wtedy niebytu ani bytu nie było,
Ani przestworzy, ani w górze niebios.
Cóż więc istniało? Gdzie? I w czyjej pieczy?
Czy były wody, niezgłębiony odmět?

Śmierć nie istniała ani nieśmiertelność,
Dla dnia i nocy nie było różnicy,
I nic innego, tylko istność jedna
Bez tchnienia sama sobą oddychała.

Mroki we mrok spowite były najpierw,
Jednym odmětem wód to wszystko było,
I tylko owa moc, zamknięta w pustce,
Płodziła siebie przez żar umartwienia.

Z niej na początku zrodziła się żądza (*kāma*),
Pierwsze nasienie wysiane przez ducha.
Bytu przyczynę w niebycie znaleźli,
Szukając w sercu skupieni wieszczowie...

Przeł. S. Schayer (Mejor 2007: 7)

W *Rygwedzie* żądza, pragnienie (*kāma*) jest więc pierwszym czynnikiem kosmogonicznym, zasadą twórczą, pierwszym impulsem przejawienia się. Stanowi tajemnicę bytu świata. Z czasem *kāma* zaczyna oznaczać poruszenie intelektualne, poczucie niepełności, czynny wysiłek. W upanisadach^[2] *kāma* – pragnienie – występuje jako rdzenny impuls prowadzący do poznawania czy doznawania, zmierzający do aktu samopoznania. Pojęcie *kāma* w okresie późniejszym oznacza również pożądanie, miłość fizyczną między mężczyzną i kobietą, wreszcie miłość do człowieka do Boga czy Boga do człowieka (Kudelska 2009: 124).

W epickim micie kreacyjnym pożądanie, które Brahma (Brahma) poczuł do swej własnej córki Sandhji (Sandhyā), zostało upersonifikowane jako bóg miłości Kama. Tak Kama zyskał postać, stał się pięknym młodzieńcem odzianym w błękitną szatę, z łukiem o cięciwie z pszczoł i pięcioma kwietnymi strzałami w kołczanie i od tej pory budzi uczucia miłości w sercach ludzkich^[3].

O problemach związanych z ludzką miłością i pożądanem wspomina już *Rygweda*, najstarszy zachowany tekst indyjski. Zachowały się w nim dialogi między królem Pururawasem (Purūravas), stęsknionym za nimfą Urwaśi (Urvaśī), oraz Jamą (Yama), władcą świata zmarłych i pożądaną go bliźniaczką Jami (Yamī). *Atharwaweda* (*Atharvaveda*), ostatnia z Wed, zawiera zaklęcia mające na celu wywołanie przychylności dziewczyny wobec kochającego ją młodzieńca. O miłości pięknych i wiernych księżniczek Damajanti (Damayantī), Sawitri (Sāvitrī) czy Sity (Sītā) opowiadają obie epepeje *Mahabharata* (*Mahābhārata*) i *Ramajana* (*Rāmāyaṇa*). Wreszcie w Indiach powstały tak kunsztowne i niezwykle utwory, opiewające przemożną siłę tego uczucia, jak *Obłok – posłańcem* (*Meghadūta*) Kalidasy (Kālidāsa) czy *Pieśń o Krysznie Pasterzu* (*Gītagovinda*) Dżajadewy (Jayadeva)^[4].

1.2. Traktaty na temat dharmy i arthy

Dharma, kāma i artha jako cele życia są tematami traktatów *Dharmaśastr* (*Dharmaśāstra*) to teksty zawierające przepisy prawa obyczajowego, których autorstwo przypisywano mitycznym prawodawcom. Najważniejszym i najbardziej znanym dziełem o dharmie jest *Manawadharmasāstra* (*Mānava-Dharmaśāstra*), zwana w skrócie *Manusmryti* (*Manusmṛti*)^[5]. Omawia prawa i obyczaje rodzinne, narodziny, małżeństwo, dziedziczenie, podział sukcesji, zasady dla członków różnych kast i osób w różnych fazach życia, obowiązki króla i jego administracji, obowiązki poddanych, ceremonie pokutne, kult przodków, kary za przestępstwa i zbrodnie itp. Przy czym trzeba zaznaczyć, że tekst przedstawia idealny postulowany obraz stosunków społecznych. Datę powstania utworu trudno określić – między III w. p.n.e. a II w. n.e. (Mylius 2004: 238).

W tekstach *Dharmaśastr* znalazły się także przepisy wyraźnie obce, spotyka się sformułowania, że pewne obyczaje stosują tylko kszatrijowie, ale „podwójnie urodzonym” tego się nie zaleca. W zróżnicowanym etnicznie społeczeństwie Indii grupy społeczne o odmiennej kulturze podlegały różnym normom obyczajowym. Kodyfikatorzy *Dharmaśastr* starali się pogodzić często sprzeczne tradycje. Niektóre szeroko stosowane obyczaje włączali do tekstu, legalizując je w ten sposób, choć wyrażali jednocześnie swoją negatywną opinię. Z czasem odpowiednio uzasadniane i interpretowane zyskiwały one aprobatę (Wałkowska 1993: 148).

Do arthy – bogactwa, materialnego zysku, wreszcie polityki, sztuki rządzenia państwem – odnoszą się *arthaśastr* (*arthaśāstra*), z których najwybitniejszą jest *Kautilijarthaśastra* (*Kauṭīliya-Arthaśāstra*). Autorstwo tradycja przypisuje Kautilji, kanclerzowi Ćandragupty

1.3. *Kamasutra*

Sferę kamy omawia słynne dzieło indyjskiej sztuki miłosnej *Kamasutra* (*Kāmasūtra*) Watsjajany (Vātsyāyana)^[6], pierwszy na świecie kompletny przewodnik po miłości erotycznej. Autor we wstępie powołuje się na licznych poprzedników, znawców określonych zagadnień, np. Gonikaputrze przyznał znajomość reguł dotyczących żony, a Kućumarze – wiedzę o pouczeniach tajemnych. Jak widać, wiedza o sferze kamy miała już w owych czasach bogatą tradycję. Autorstwo pierwszego tekstu o kamie przypisuje się legendarnemu Śwetaketu (Śvetaketu), synowi Uddalaki (Uddālaka), który położył kres wolnym związkom seksualnym.

A oto kilka zaleceń wstępnych *Kamasutry*:

Człowiek żyje sto lat. Niech więc ten czas odpowiednio dzieląc, w trzech dziedzinach żywota się spełnia i niech zważa, by się wzajemnie uzupełniały, nie zaś były sprzeczne z sobą. W dzieciństwie niechaj zdobywa podstawy Dobrobytu od wiedzy począwszy. W młodości znów Miłowanie, a wieku statecznym Zacność niechaj praktykuje i ku wyzwoleniu zdąża. (KM 2.1–4)

Mężczyzna niechaj bez uszczerbku dla Zacności i Dobrobytu oraz ich nauk i sztuk pomocniczych studiuje naukę o Miłowaniu wraz z jej naukami pomocniczymi. Niewiasta natomiast nim dojrzała się stanie, a potem gdy zamężna, niechaj to z przyzwoleniem męża czyni. (KM 3.1–2)

Dlatego niewiasty niechaj przyswajają sobie praktykę Miłowania, naukę o Miłowaniu lub jakiegokolwiek jej zagadnienie szczegółowe od osób zaufanych i w tajemnicy. Także stosowanych w praktyce 64 nauk pomocniczych niechaj się dziewica uczy sekretnie i w samotności. (KM 3.12–13)

Watsjajana zaleca więc studiowanie swego traktatu dziewczętom nawet przed osiągnięciem dojrzałości. Sfera kamy, wszelkich form pragnienia, wydaje się przede wszystkim dziedziną kobiet. *Kamasutra* jest jedynym dostępnym dla nich traktatem. Dharmą kobiety jest służenie mężowi jak bogu, zaspokajanie jego wszelkich zmysłów, kama jest jej *svadharmą*, „własnym obowiązkiem” (Biardeau 2006: 47–52). Kwiaty, pachnidła, balsamy, muzyka, pieśń itp. należą do kunsztów sztuki miłosnej, którą powinna poznać kobieta.

W metodach wykładu i potraktowania tematu arthaśastry i kamaśastry wykazują uderzające podobieństwo (Winternitz 1998: 658). Ułożone są w suchym podręcznikowym stylu sutr^[7]. Zakres *Kamasutry* podzielonej na siedem rozdziałów jest dość obszerny. Wstęp zawiera indeks treści i etyczno-filozoficzne przedstawienie trzech celów życia, w dalszej części autor omawia sposoby postępowania wobec dziewicy, małżeńskie obyczaje, zalecenia dla wiernej żony, bogaty w informacje jest rozdział dotyczący kurtyzan, a całość kończą dane o tajemnych środkach. Miłość opisana jest wyjątkowo szczegółowo, materiał zgodnie ze skłonnościami Indusów do klasyfikowania wszystkiego jest poukładany w odpowiednich działach. Kobiety i mężczyźni są podzieleni na kategorie stosownie do budowy ciała (kobieta – gazela, klacz, słonica, mężczyźni:

zając, buhaj, ogier), poklasyfikowane i zdefiniowane są gry miłosne, pieszczoty, pocałunki, uderzenia miłosne i okrzyki, praktyki uwodzenia i pozycje seksualne. Interesujące i warte niewątpliwie zacytowania jest wyliczenie 64 kunsztów, które powinny opanować kobiety:

A oto sześćdziesiąt cztery nauki pomocnicze stanowiące dziedziny nauki o Miłowaniu: śpiew, muzyka, taniec, rysunek i kaligrafia, sporządzanie ozdób na czoło, układanie mozaik w świątyni z kolorowych ziaren ryżu lub z kwiatów, nizanie kwiatów dla celów dekoracyjnych, barwienie zębów, ubioru lub ciała, układanie posadzek ze szlachetnych kamieni, sztuka przygotowania łoża, gra na czarkach wypełnionych wodą, pryskanie wodą, rzucanie uroku, splatanie girland, stosowanie wieńców i girland dla ozdoby włosów, znawstwo ubioru, ozdabianie uszu, stosowanie pachnideł, używanie biżuterii, magia, wiedza tajemna Kućumary, zręczność rąk, przyrządzanie takich potraw jak rozmaite jarzyny i zupy oraz soków pitnych i napojów podniecających, nauka posługiwania się igłą i dziergania, sporządzanie cacek z włókien lotosu, gra na lutni i kociołku, układanie girland strof, umiejętność recytowania trudnych do wymówienia fraz, sztuka czytania książek na głos, przedstawianie dramatów i opowieści, uzupełnianie strof, sztuka splatania mat z trzciny, umiejętność toczenia przedmiotów z drewna, stolarka, sztuka budowania domów, znajomość monet i klejnotów, znajomość minerałów, znajomość arkanów sztuki barwienia kamieni szlachetnych, zasady pielęgnacji drzew, zasady walki baranów, kogutów i przepiórek, ćwiczenie papug i szpaków w mówieniu, znajomość trzech rodzajów masażu, umiejętność posługiwania się szyfrem w rozmowie, umiejętność mówienia na sposób niby-barbarzyński, znajomość obcych krajów i języków, sporządzanie kwiatnych wózekczków, umiejętność określania głosów z nieba jako dobry lub zły omen, umiejętność konstruowania machin, ćwiczenie pamięci, współrecytacja, sztuka rozwiązywania rebusów, komponowanie poezji, znajomość encyklopedii i słowników, znajomość zasad metryki i zasad krytyki literackiej, umiejętność charakteryzacji przez ubiór, znajomość arkanów gier hazardowych, znajomość szczególnych rodzajów gry w kości, znajomość gier i zabaw dziecięcych, zasady etykiety, znajomość sztuki zwyciężania i gimnastyka. (KM 1.3.15)

Choć oba teksty uznają bramińską religię i moralność, to niezależnie od tego zawierają pouczenia, w których zapominają się o dharmań, np.: jak uwieść żonę innego, jak korzystać z pomocy posłańców itp. Watsjajana jednak zaręcza, że:

A naukę tę przedstawił, wstrzemięźliwość praktykując i w najgłębszej koncentracji, dla wędrowni ziemskiej dobra, nie by służyć namiętności. (KM 7.55)

Kamasutra wprowadza postać eleganta, człowieka kulturalnego, dosłownie mieszkańca miasta (*nāgaraka*), który zaopatrzony w środki do życia spędza przyjemnie czas w swym wytwornie urządzonej, ozdobionym obrazami i rzeźbami domu. Jest wykształcony, zna literaturę, w jego domu leżą książki, ma umiejętności artystyczne, na ścianie wisi lutnia, ogląda spektakle teatralne, z przyjaciółmi rozprawia o zagadnieniach poezji i sztuki. Wiele czasu poświęca swej toalecie, umie się odpowiednio ubrać i dobrać ozdoby, uczy mówić papugi i szpaki w klatce, przygląda się walkom przepiórek, kogutów oraz baranów i przede wszystkim znajduje duże upodobanie w towarzystwie kobiet. Żona nie bierze udziału w rozrywkach i przyjemnościach *nagaraki*, lecz kochanka. *Nagaraka* pragnie zyskać jak największą przyjemność z tego, co jest rozumiane jako kama, dlatego kierując się wskazówkami traktatu, potrafi zadbać o odpowiednią oprawę dla sztuki miłości. Na tryb życia *nagaraki* mogli sobie pozwolić książęta, dostojnicy dworscy czy bogaci kupcy. Tylko oni dysponowali wolnym czasem i środkami finansowymi, by uwodzić dziewczęta lub żony innych, uczyć papugi mówić, rozkoszować się poezją, muzyką i tańcem, doceniać opanowanie 64 kunsztów przez kochankę.

Przyjemność seksualną traktuje się jako najbardziej cenioną ze wszystkich przyjemności.

Sudhir Kakar (2007: 72–79, znany psychoanalityk indyjski, wysoko cenił *Kamasutrę*, stwierdzając, że uczy ona sztuki życia. Za najbardziej wartościowy wkład traktatu uważał założenie, że kobieta winna być podmiotem i partnerką w życiu seksualnym. Choć w traktacie widać dominację punktu widzenia mężczyzny, kobieta nie jest pasywnym odbiorcą męskiego pożądania, jej satysfakcja jest istotna, nie służy ona tylko jako narzędzie. Według Watsjajany kobieta, która aktywnie cieszy się seksem, sprawi więcej przyjemności swemu partnerowi, staje się źródłem podniecenia i ożywienia zmysłów. Jej życie wewnętrzne może rodzić oczarowanie.

Mężczyzna powinien rozumieć jej uczucia i emocje dla pełnej przyjemności z gry erotycznej, pojmować jej lęki, obawy i nastroje, starać się zyskać jej wzajemność. Szczególną delikatność i subtelność winien okazać w obcowaniu z młodą dziewczyną.

W upanisadach związek seksualny opiera się na wzorcu kosmicznym, kobieta jest ołtarzem ofiarnym, akt – ofiarą i należy do sacrum, w okresie epickim jednak miłość seksualna staje się przyjemnością ze sfery profanum dla mężczyzny, a dla żony jest spełnieniem jej dharmy.

Podczas gdy Manu ma typowo męski patriarchalny pogląd na kobietę i uważa, że cnotliwa żona powinna traktować męża jak boga nawet wtedy, gdy na to zupełnie nie zasługuje: „Choćby był bez charakteru, rozpustny i cnót wyzbyty, przez niewiastę prawą zawsze mąż jak bóstwo ma być czczony” (Manu 5.154), Watsjajana lepiej ją rozumie i usprawiedliwia, oświadczając, że jeśli żona nie doświadcza przyjemności z miłości, może znienawidzić męża i opuścić go dla innego (KM 6.341–43).

Wspaniałą pochwałę miłości wygłosił w *Mahabharacie* Bhima (Bhīma), gdy pięciu braci Pandawów (Pāṇḍava) podjęło dyskusję, który z celów życia jest najważniejszy (Meyer 1989: 331):

Bez miłości (kāma) człowiek nie pragnie przyjemności świata, bez miłości człowiek nie dąży do dharmy, bez miłości człowiek nie kocha, dlatego miłość jest najważniejsza. Dla miłości wieszczki oddają się ascezie, jedzą liście drzew, owoce i korzonki, żyją powietrzem. [...] Miłość jest łonem dla dharmy i arthy. Zakochany nie odpowiada za siebie, jest we władzy siły wyższej.

Zapraszamy do zakupu pełnej wersji książki

Przypisy

[2] Upaniszady (*upaniṣad*), ostatni etap rozwoju literatury wedyjskiej. Teksty upaniszad powstawały od VII–VI w. p.n.e. Dominuje w nich zainteresowanie poznaniem, wyzwoleniem i poszukiwaniem jedności we wszystkim.

[3] *Dzieje Kamy i Rati*, [w:] B. Grabowska, *Ćandi, Sati, Parwati. Z dziejów literatury indyjskiej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, s. 123–139.

[4] Kalidasa, *Meghadūta: obłok – posłańcem*, przeł. J. Sachse, Verbum, Katowice 1994; Dżajadewa, *Pieśń o Kryszenie Pasterzu*, wstęp B. Grabowska, przeł. B. Grabowska, A. Ługowski, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 1996.

[5] Swajambhuwa Manu, *Manusmryti, czyli traktat o zacności*, przeł., wstęp, przedmowa M.K. Byrski, PIW, Warszawa 1985.

[6] Watsjajana Mallanaga, *Kamasutra, czyli traktat o miłowaniu*, przeł., wstęp, przedmowa M.K. Byrski, PIW, Warszawa 1985.

[7] Sutra (*sūtra*), dosłownie nić, nić przewodnia, reguła, aforyzm, teksty zredagowane w swoistej skondensowanej formie, wyjaśniające określone dziedziny wiedzy.

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Seria

ŚWIAT ORIENTU

obejmuje prace poświęcone życiu duchowemu i religijnemu, kulturze, tradycjom i obyczajom ludów Afryki i Azji.

Dziecko w Oriencie

Praca zbiorowa pod redakcją Danuty Chmielowskiej,
Barbary Grabowskiej i Ewy Machut-Mendeckiej
2013

Sati.

Samopalenie wdów indyjskich w najdawniejszych relacjach Wschodu i Zachodu
Przemysław Szczurek
2013

Wino, kobiety i śpiew w pałacach arabskich.

Muḡūn - nieprzyzwołość w kulturze arabskiej epoki Abbasydów
Georges Kass
2012

Ezoteryczne odłamy islamu w muzułmańskiej literaturze herezjograficznej
Katarzyna Pachniak
2012

Atlas radykalnego islamu

Praca zbiorowa po redakcją Xaviera Raufera
2011

Historia współczesnej Afryki. Pół wieku niepodległości

Martin Meredith
2011

Chińska kultura symboliczna.

Jej współczesne metamorfozy w literaturze, teatrze i malarstwie
Lidia Kasarełło
2011

Hinduizm

Heinrich von Stietencron

2010

Judaizm

Dominique de La Maisonneuve

2010

Leksykon wiedzy o Chinach współczesnych

red. Thierry Sanjuan

2009

Japoński dramat telewizyjny

Mikołaj Melanowicz

2009

Pielgrzymka do Mekki

Abdellah Hammoudi

2007

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Upadek i śmierć szacha Iranu.

Relacje i dokumenty

Houchang Nahavandi

2008

Fitna. Wojna w sercu islamu

Gilles Kepel

2006

Nowe państwa Azji Środkowej

Giampaolo R. Capisani

2004

Arabia Saudyjska. Zagrożenie

Stéphane Marchand

2004

Doktryny ismailickie w dziełach

Al-Kirmaniego
Katarzyna Pachniak
2004

Buddyzm
Dieter Schlingloff
2004

Muzułmanie w Europie
Praca zbiorowa pod red. naukową
Anny Parzymies
2003

Leksykon wiedzy o Turcji
Praca zbiorowa pod red. Tadeusza Majdy
2003

Historia klasycznej filozofii indyjskiej
Część 1. Początki, nurty analityczne i filozofia przyrody

Piotr Balcerowicz
2003
Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Dżinizm. Starożytna religia Indii
Piotr Balcerowicz
2003

Islam a terroryzm
Praca zbiorowa pod red. Anny Parzymies
2003

Dżihad
Narodziny wojującego islamu w Azji Środkowej
Ahmed Rashid
2003

Religie i mitologia Czarnej Afryki
Przegląd encyklopedyczny
Stanisław Piłaszewicz
2002

Kultura łowiecka w świecie islamu

Sylwester Milczarek

2002

*Miasto gruzińskie w świetle europejskiej
i orientalnej koncepcji urbanistycznej*

Marika Pirveli

2002

Uczta dla ducha

Muzyka perska drugiego renesansu, XVI–XVII wiek

Anna Bylińska-Naderi

2002

Świat wężowej bogini

Barbara Grafowska

2002

Pradzieje i legendy Indii

Wydawnictwo Dialog (C) Copyright edycja elektroniczna

Eugeniusz Słuszkiewicz

2001

Praktyki religijne w Indiach

Praca zbiorowa pod red. Donalda S. Lopeza, Jr

2001

Maroko. Współczesność a historia

Janusz Żebrowski

2001

Obrzędowość Berberów Atlasu Wysokiego

Julita Baś

2001

Chiny. Kultura i tradycje

Jacques Pimpaneau

2001

Uczeni Bonapartego

Robert Solé

2001

Afganistan – narodziny republiki

Jolanta Sierakowska-Dyndo

2002

Kultura żywienia dawnych i współczesnych Asyryjczyków

Michael Abdalla

2001

Znajomość edukacji Turków osmańskich w Polsce od schyłku

Średniowiecza do Odrodzenia

Marian Bałczewski

2001

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

Wydawnictwo Akademickie
DIALOG

specjalizuje się w publikacji książek dotyczących języków, zwyczajów, wierzeń, kultur, religii, dziejów i współczesności świata Orientu.

Naszymi autorami są znani orientaliści polscy i zagraniczni, wybitni znawcy tematyki Wschodu.

Wydajemy także przekłady bogatej i niezwyklej literatury pięknej krajów Orientu.

Redakcja: 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/219

tel.: 22 620 32 11, 22 654 01 49

e-mail: redakcja@wydawnictwodialog.pl

Biuro handlowe : 00-112 Warszawa, ul. Bagno 3/218

tel./faks: 22 620 87 03

e-mail: biurohandlowe@wydawnictwodialog.pl

www.wydawnictwodialog.pl

Serie Wydawnictwa Akademickiego DIALOG:

Wydawnictwo Dialog(c) Copyright edycja elektroniczna

• Języki Orientalne	• Mądrość Orientu
• Języki Azji i Afryki	• Współczesna Afryka i Azja
• Literatury Orientalne	• Vicus. Studia Agraria
• Skarby Orientu	• Orientalia Polona
• Teatr Orientu	• Philologia Orientalis
• Życie po Japońsku	• Literatura Okresu Transformacji
• Sztuka Orientu	• Literatura Frankofońska
• Dzieje Orientu	• Być Kobietą
• Podróże–Kraje–Ludzie	• Temat Dnia
• Świat Orientu	• Wieczory z Nauką
• Historia/Polityka	• Życie Codzienne w...

Prowadzimy sprzedaż wysyłkową